

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

ISSN: 2148-2292

12 (3) 2025

Academic Journal of History and Idea

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received: 20.03.2025

Kabul tarihi | Accepted: 23.05.2025

Yayın tarihi | Published: 25.06.2025

Mahmut Askeri Küçükaya

<https://orcid.org/0000-0001-5600-6450>

Assistant Professor, Harran University, Faculty of Theology, Department of Turkish Islamic Literature, Türkiye, mahmutaskeri@hotmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Küçükaya, M. A. (2025). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (3), 718-741.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde Tasavvuf Kültürünün İzleri*

Öz

Evliya Çelebi, XVII. yüzyıl'da Osmanlı coğrafyasının birçok önemli yerleşim yerini gezmiş ve gördüklerini büyük bir titizlikle Seyahatnâmesinde dile getirmiştir. Seyyahımız eserinde birçok konuda önemli bilgi vermiştir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesindeki aktardığı bilgiler kültür tarihimiz açısından çok değerlidir. Seyahatnâme'de tasavvuf ve tarikatlar hakkında önemli bilgiler bulmak mümkündür. Bu çalışmada Evliya Çelebi'nin gezdiği ve gördüğü yerlerde karşılaştığı mutasavvıflar, dervişler, mevlevihâneler, tekkeler ve ziyaretgâhlar ele alınmıştır. Dinî hayatın önemli unsurlarından olan tarikatların yaygın olduğu yerleşim yerlerini zikretmesi tasavvuf tarihi açısından kayda değerdir. Evliya Çelebi, her gittiği yerde muhakkak irşad faaliyetlerinin yapıldığı mekânlara uğramış ve bu minvalde hizmet gören şahsiyetleri ziyaret etmiştir. Kendileri hakkında önemli bilgiler toplamış ve mensup oldukları tarikatları özellikle belirtmiştir. Bu bilgiler Evliya Çelebi'nin dönemindeki tarikatların coğrafi dağılımının anlaşılması açısından önemlidir. Evliya Çelebi, Seyahatnâmesinde birçok tarikat ve unsurları hakkında değerli bilgiler vermiştir. Bu çalışmada Seyahatnâme'de adı geçen bütün tarikatların değerlendirmesi büyük bir hacimi kapsayacağından, belli başlı bazı tarikat ve unsurları ele alınmıştır. Ele alınan

* Bu çalışma; yazarın Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tasavvuf Tarihi Anabilim Dalına bağlı olarak yapılan "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Tasavvufî Kültür" başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

tarikatlar şunlardır; Edhemîyye, Yesevîyye, Kadiriyye, Rifâîyye, Kübrevîyye, Nurbahşîyye, Sühreverdîyye, Zeynîyye, Ekberîyye, Bedevîyye, Bektâşîyye, Mevlevîyye, Nakşibendîyye, Sünbülîyye, Şâbânîyye, Uşşâkîyye ve Gülşenîyye tarikatlarıdır. Bu tarikatların şeyhleri, dervişleri, tekkeleri, ziyaretgâhları ve türbeleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Evliya Çelebi, Seyahatnâme, Kültür, Tasavvuf, Tarikatlar

Traces of Sufi Culture in Evliya Çelebi Travelogue

Abstract

Evliya Çelebi travelled to many important settlements of the Ottoman geography in the seventeenth century and expressed what he saw in his Seyahatnâmesi with great care. Our traveller gave important information on many subjects in his work. The information conveyed by Evliya Çelebi in his Seyahatnâme is very valuable in terms of our cultural history. It is possible to find important information about Sufism and sects in Seyahatnâme. In this study, Sufis, dervishes, Mevlevihânes, dervish lodges, tekkes and visiting places encountered by Evliya Çelebi in the places he travelled and saw are discussed. It is noteworthy in terms of the history of Sufism that he mentions the settlements where the orders, which are important elements of religious life, are widespread. Evliya Çelebi definitely visited the places where irşad activities were carried out wherever he travelled and visited the personalities who served in this respect. He collected important information about them and especially mentioned the sects they belonged to. This information is important in terms of understanding the geographical distribution of sects in Evliya Çelebi's period. Evliya Çelebi gave valuable information about many sects and their elements in his Seyahatnâme. In this study, since the evaluation of all the sects mentioned in the Seyahatnâme would cover a large volume, some of the main sects and their elements are discussed. The sects are as follows: Edhemîyya, Yassawîyya, Qadiriyya, Rifâîyya, Kübrevîyya, Nurbahşîyya, Suhrawardîyya, Zaynîyya, Akbarîyya, Bedawîyya, Bektâşîyya, Mevlevîyya, Naqshbandîyya, Sunbülîyya, Shâbânîyya, Uşşâkîyya and Gülşenîyya. The sheikhs, dervishes, dervishes, lodges, visitations and tombs of these orders are discussed.

Keywords: Evliya Çelebi, Travelogue, Culture, Sufism, Sects

Giriş

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi kültür tarihimizin önemli kaynaklarındandır. İhtiva ettiği değerli bilgilerden dolayı kıymeti her geçen gün daha da artmaktadır. Seyahatnâme’de birçok millete ait tarihî, dinî, kültürel ve coğrafi bilgiler bulmak mümkündür. Evliya Çelebi’nin Seyahatnâme’si hakkında birçok araştırma ve incelemelerin yapıldığı bilinen bir gerçektir. Bu çalışmanın amacı Seyahatnâme’de bildirilen belli başlı tarikatlar ile tasavvufun farklı tezahürlerini belirlemek ve bunlar hakkında verilen bilgileri değerlendirmektir. Bunun için Ahmed Cevdet’in 1314 yılındaki ilk baskısı yapılan 1-6 ciltleri, Devlet Matbaasınca 1928 yılında yayımlanan 7-9-

10. ciltleri ile Orhaniye Matbaasınca yayınlanan 8. cildi esas alındı. Evliya Çelebi, birçok mutasavvıf, tarikat, zaviye, tekke ve diğer dinî müesseseler hakkında bilgi vermiştir. Bazı mutasavvıfların mensup oldukları tarikatlarını belirtmiş, bazılarını belirtmemiştir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde Osmanlı coğrafyası, Kafkasya, Balkanlar, Hicaz, Mısır ve Sudan gibi önemli merkezlere yapılan gezilerde görülen ve ziyaret edilen dinî yapıların etraflıca anlatılması büyük önem taşımaktadır.

Evliya Çelebi, seyahatlerinde gittiği yerde bulunan mutasavvıf ve dervişlere uğramış ve onları ziyaret etmiştir. Tasavvuf hizmetlerinin yürütüldüğü mekânlarda kalmış ve bu yapılar hakkında bilgi toplayıp eserinde belirtmiştir. Bu da Evliya Çelebi'nin tasavvuf dünyasına yabancı olmadığını göstermektedir. Evliya Çelebi, dinî yapılardan câmi, medrese, mektep gibi unsurların dışında, türbe ve ziyaretgâhları da ele almıştır. Hatta onları yaptıran ile içinde medfun bulunan kişiler hakkında anlatılan menkıbelere de yer vermiştir (Eren, 1960). XVII. yüzyıl Osmanlı coğrafyasında ve diğer muhitlerdeki tarikat ve dervişlerin yaygınlığı, toplum üzerindeki tesirlerinin anlaşılmasını sağlayan bilgileri aktaran Seyahatnâme'yi zengin bir kültür kaynağı olarak karşımıza çıkarmaktadır. Seyahatnâme'de adı geçen tarikat, derviş, tekke, türbe ve ziyaretgâhların hepsini değerlendirmek bu çalışmanın hacmini aşacağından sadece bazı tarikatlar ele alınmıştır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi üzerinde farklı konularda çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar genellikle, bir yörenin tarih, coğrafya ve sosyal yönü üzerinde yoğunlaşmıştır. Dilbilimle ilgili çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak araştırmamıza konu olarak seçilen tarikatlar ve unsurları hakkında çalışma yapılmamıştır. Konuyla ilgili çalışmaların yapılmamış olması bu araştırmanın isabetli bir karar olduğunu ortaya çıkaracaktır. Bu makale kültür tarihimizde irşad hizmetlerinde önemli rol oynamış tarikat, derviş ve tasavvufi yapıların günümüzde daha iyi anlaşılmasına katkı sunmasını amaçlamıştır.

1. Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesinde Tarikatların Yeri ve Önemi

Evliya Çelebi, gezip gördüğü yerlerin birçok yönünü ele aldığı gibi dinî hayatın unsurlarından tasavvuf ve tarikatların faaliyetleri hakkında da bilgi vermiştir. Seyahat ettiği yerlerde yaygın olan tarikat ve şeyhlerinin adını belirtmiştir. Tarikatların irşad hizmetlerini yürüttükleri tekke ve zaviyelerin yapılarını tanıtmıştır. Ziyaret ettiği ve ismini öğrendiği şeyh, derviş ve müridlerin tasavvufi hayatları ile ilgili bilgileri okuyucularına aktarmıştır. Şeyhlerin irşad yönüne dikkat çekmiş, kendileri hakkında anlatılan menkıbeleri de bildirmiştir.

Evliya Çelebi, gezdiği ve gördüğü yerlerde tasavvuf ve tarikatlarla ilgili bilgileri araştırmış ve bunu eserine almıştır. Tekke ve dergâhlara bizzat gitmiş, kendileriyle görüşmüş ve edindiği bilgileri Seyahatnâmesine almıştır (Eren, 1960).

2. Seyahatnâme’de Tasavvufî Hayata Genel Bakış

Evliya Çelebi, çok yönlü kişiliği yanında tasavvufî düşünceye’de meyilli olan birisidir. Gittiği yerlerde tarikat büyüklerini ziyaret etmiş, dualarını almaya çalışmıştır. Seyahatlerinde uğradığı tekkelerde düzenlenen zikir meclislerine katılmış ve mutasavvıflara muhabbet beslemiştir (Evliya Çelebi, 1928, 10:747). Gördüğü meşhur rüyasının tabiri ve tevili için Kasımpaşa’da Mevlevî Abdullah Dede isimli şeyhe gitmiştir (Evliya Çelebi, 1314, 1: 28-32). Mora Yarımadasında Mezistre şehrine yakın Saranta Hisarında bir tekke yaptırmıştır. Yaptırdığı bu tekkenin giderlerini karşılamak için üç dükkân satın alıp vakfetmiştir ((Evliya Çelebi,1928.. 8: 593). Evliya Çelebi uzun süre kaldığı Mısır’da tanınan Şeyh Şümürlesî’nin sohbet meclislerine katılmış, duasını almıştır (Evliya Çelebi, 1928, 10:527). Evliya Çelebi, Mısır seyahatinde Kahire’de her yıl mutad halinde düzenlenen tarikatların mevlidlerine katılmış ve dervişlerle birlikte düzenlenen programlara katılmıştır (Evliya Çelebi, 1928, 10: 622-623). Onun tekke ve zaviyelerde kalmış olması, tekkelerin ihtiyaçlarını temin etmeye çalışması tasavvufa yakın bir kişi olduğunu göstermektedir.

Evliya Çelebi, tasavvuf ve tarikat kurumları içerisinde mühim bir yere sahip olan tekke ve ziyaretgâhlar hakkında önemli bilgi vermiştir. Tekkelerin; sosyal, kültürel ve eğitim yönüne değinmiş ve bu kurumların yaşatılmasına katkı sunulmasını önermiştir (Evliya Çelebi, 1928, 9: 10).

3. Seyahatnâme’de Yer Alan Başlıca Tarikatların Dervişleri, Tekkeleri ve Ziyaretgâhları

3.1. Edhemiyye

Evliya Çelebi’nin Edhemiyye ile ilgili verdiği bilgiler bu tarikatın dervişleri ve tekkeleri ile ilgilidir. Seyahatnâme’de Edhemiyye’nin Edirne ve Muğla civarında iki şeyhinin irşad faaliyetlerinde bulundukları görülmektedir. Edirne’de Hasan Baba, Muğla yakınlarında ise Selim Dede’nin medfun oldukları ifade edilmiştir. Seyahatnâme’de verilen bilgiye göre Edhemiyye’nin daha çok Şam ve Halep civarında yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Tekke ve ziyaretgâhlarının Suriye’de olduğu görülmektedir.

Edhemiyye tarikatı, İbrahim b. Edhem (ö.161/777) tarafından kurulduğu düşünülmektedir (Uludağ,1994, 10: 421). Bir prensin oğlu olan İbrahim b. Edhem, Belh’de doğmuştur. Tasavvuf yoluna girdikten sonra Mekke’ye gitmiştir. Süfyan-ı Sevrî (ö. 169/785) ile Fudayl b. İyâz (ö.187/802)’ın sohbetlerinde bulunmuştur. Bir süre sonra Şam’a gitmiştir. Burada vefat etmiştir (Kara, 1985, s.116). Dervişlerinden Hasan Baba, Edirne’de Sultan Bayezid Camii civarında medfundur (Evliya Çelebi, 1314, 3: 473). Selim Dede, Muğla civarında Yemiş Hanı yakınındaki Kanlı Çam denilen bir ağacın olduğu yerde şehit düşmüştür (Evliya Çelebi, 1928, 9: 199). Önemli tekkelerinin başında İbrahim b. Edhem tekkesi gelir. Şam civarında Cebele denilen yerdeydi (Evliya Çelebi,1928, 9: 394-395). Bir başka önemli tekkesi de Şeyh Cemaleddin Şirvânî tekkesidir. Bu tekke Halep’teydi (Evliya Çelebi, 1928., 9: 380). İbrahim Edhem’in şeyhi olan Seyyid Efendi türbesi Şam’a yakın Cebele’deydi. İbrahim b. Edhem’in ziyaretgâhı da Cebele’deydi. Halep’e yakın Budama yerleşim yerinde makamı bulunmaktadır. Bu tarikatın bir başka ziyaretgâhı’da Şeyh Türeyre’nindir. Suriye’de Behlülüye denilen yerdeydi (Evliya Çelebi, 1928).

3.2. Yeseviyye

Yeseviyye hakkında Seyahatnâme’de değerli bilgilerin verildiği görülmektedir. Yeseviyye dervişlerinin Anadolu, İstanbul ve Mısır’ın fetihlerinde gösterdikleri yararlıkları bildirmiştir. Yeseviyye dervişlerinin Balkanların İslamlaşmasında oynadıkları rollerine değinmiştir. Birçok Yesevi dervişinin Anadolu’nun muhtelif yerlerinde yaşadıkları ve buralarda medfun olduğu ifade edilmiştir. Hem Anadolu hem de Balkanlarda Yeseviyye’nin tekke ve zaviyelerinin bulunduğunu bildirmiştir.

Ahmed Yesevi (ö. 562/1166) tarafından kurulmuş bir tarikatır. Türkistan’da birçok dervişin pîridir (Eraslan, 1983, s.15). Hoca Ahmed Yesevi, Orta Asya bozkırlarında tasavvufi düşüncelerini yayan bir mutasavvıftır (Pekolcay, 1967, s. 65). Okuryazar olmayan bozkır insanına söylediği hikmetlerle kalplerini İslam’a ısındırmıştır. Birçok talebesini Anadolu’nun fethi için göndermiştir. Evliya Çelebi, bu konuyu Seyahatnâmesinde dile getirmiştir. Bursa’nın fethinde Ahmed Yesevi’nin öğrencilerinden Kara Mürsel, Kara Koca, Kara Yalova, Kara Biga ve Kara Sığla’nın büyük yararlıklar gösterdiğine işaret edilir (Evliya Çelebi, 1314). Seyahatnâme’de hakkında bilgi verilen birçok Yesevi dervişi bulunmaktadır. Yesevi dervişlerinden Davud Baba Bursa’da vefat etmiştir (Evliya Çelebi, 1314, 2: 52). Avşar Baba, Şirvan’da tekkesinde büyük hizmetler gören bir dervişi (Evliya Çelebi, 1314, 2: 293). Şeyh Hazret-i Pir Dede, Merzifon’da kalan bir Yesevi dervişıydı (Cevdet, 2: 398-399). Horoz Dede, İstanbul’un fethinde bulunmuştur (Evliya Çelebi,

1314, , 304:106). Unkapanı'nda olan türbesi ziyaretgâhtır (Cevdet, 1: 100). Akyazılı Baba, Bursa'nın fethinde bulunmuştur. Balkanlarda irşad faaliyetlerini yürütmüştür. Türbesi Varna'da Balçık İskelesine yakındır (Cevdet, 3: 349). Kıdemli Baba Sultan Yesevi dervişlerindendir. Aslen Kazaklıdır. Balkanlarda yedi sene irşad hizmetlerinde bulunmuştur. Türbesi Filibe'ye yakın Adatepe'dedir (Cevdet, 3: 377-378). Asmânî Dede, meczup tavırlı bir dervîşti. Kerametleri olan biriydi. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran ve Mısır fetihleri Asmânî Dede'nin kerametine bağlanmıştır. Karaca Ahmet Sultan mezarlığında medfundur (Evliya Çelebi, 1314). Şeyh Pertevî Sultan, Aksaray'da medfundur (Evliya Çelebi, 1314). Şeyh Nusret, Yesevi dervişlerinden olup, türbesi Tokat Zile'dedir (Evliya Çelebi, 1314, , 305: 91). Gajgaj Dede, Horasan'dan Tokat'a yerleşen bir Yesevi dervîşiydi. Heybetli biriydi (Cevdet, 5: 60). Baba Sultan, Yesevi'nin halifelerinden olup Aydın'da Kırklar Dağında medfundur (Evliya Çelebi, 1928). Evliya Çelebi, Yeseviyye tarikatının tekkeleri hakkında da önemli bilgiler vermiştir: Avşar Baba Tekkesi Kafkasya'de Niyâzâbâd yerleşim yerindeydi. Ziyaretgâh olarak kabul edilmişti (Evliya Çelebi, 1314, 2:293). Kıdemli Baba Tekkesi, Balkanlar'da Adatepe'de yüksek bir yerdeydi. Kıdemli Baba'nın türbesini Çelebi Mehmed Han yaptırmıştır (Evliya Çelebi, 1314). Yeseviyye tarikatına bağlı Halep'te bir Yesevi tekkesi bulunmaktaydı (Evliya Çelebi, 1928).

3.3. Kadiriyye

Evliya Çelebi, tasavvuf ve tarikatlar tarihinde en yaygın olanların başında gelen Kadiriyye tarikatının dervîşlerini ziyaret etmiş, hayır dualarını almıştır. Tarikatın yaygın olduğu yerlerdeki tekkelerine uğramış ve bunların yapı şekilleri hakkında bilgi vermiştir. Bu tarikatın Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır, Kırım, Balkanlar, Irak, Mora, Filibe'deki irşad merkezlerine uğramıştır.

Kadiriyye, Abdulkadir-i Geylânî (ö. 562/1166)'ye nisbet edilen bir tarikattır. İslam dünyasındaki büyük tarikatların başında gelir. Evliya Çelebi, bu tarikatın dervîşleri ve tekkeleri hakkında önemli bilgiler vermektedir: Bunlardan Şeyh Muslihuddin b. Alâeddin eş-şehir be-Cerrâhzâde Kadiriyye'nin dervîşleri arasında kabul edilmiştir. Evliya Çelebi kendisini ziyaret etmiştir. Edirne'de medfundur (Evliya Çelebi, 1998-1999, 3: 268). Şeyh Muhammed Şâmî birçok menkıbesi olan bir zattı. Mora Yarımadası Guston'da medfundur (Evliya Çelebi, 1928). Şeyh İsa isminde bir Kadiri dervîşi Kahire'de yaşamaktaydı (Evliya Çelebi, 1928). Seyahatnâme'de Kadiriyye ile ilgili geçen en fazla bilgi tarikatın tekkeleri hakkındadır. Kütahya (Evliya Çelebi, 1928). Bursa (Evliya Çelebi, 1314, 2: 18). Adana Payas (Evliya Çelebi, 1314). Erzurum (Evliya Çelebi, 1314, 2: 381). Amasya (Evliya Çelebi, 1314, 2: 188). Tophane (Evliya Çelebi, Evliya

Çelebi, 1314, Kütüphane, 304: 133). Üsküdar (Evliya Çelebi, 1314, Kütüphane, 304: 142). Hama (Evliya Çelebi, 1998-1999, 3: 40). Filibe (Evliya Çelebi, 1314, Kütüphane, 305: 135). Edirne (Evliya Çelebi, 1314, 3: 426-453). Bağdat (Evliya Çelebi, 1314, 4: 420). Tokat (Evliya Çelebi, 1314, 5: 61). Saraybosna (Evliya Çelebi, 1314, 5: 432). Kırım Kefe (Evliya Çelebi, 1928, 7: 677). Mora Guston (Evliya Çelebi, 1928, 8: 303; Ayverdi, 1982, 4: 247). Girit Kandiye (Evliya Çelebi, 1928, 8: 513). Halep (Evliya Çelebi, 1928, 9: 380). Filistin Safed (Evliya Çelebi, 1928, 9: 488). Kudüs (Evliya Çelebi, 1928, 9: 772) Mekke (Evliya Çelebi, 1928, 9: 772). Kahire (Evliya Çelebi, 1928, 10: 218). Mısır Reşid (Evliya Çelebi, 1928, 10: 250) yerleşim yerlerinde Kadiriyye tarikatının tekkeleri bulunmaktaydı.

3.4. Rifâiyye

Evliya Çelebi Rifâiyye'nin dervişleri, tekkeleri ve ziyaretgâhları hakkında bilgi vermiştir. Bu tarikatın önemli tekkelerinin Edirne, Bursa, Halep, Kudüs ve Kahire'de olduğu ifade edilmiştir. Ahmed Rifaî (ö. 578/1182)'ye nisbet edilen tarikatlardandır. Ahmed Rifaî, Basra'da doğmuştur. Yedi yaşında iken babası öldüğünden dayısı Mansur Betahî'nin yanında büyüdü. Dayısı, kendisini tasavvufa yöneltti. Ahmed Rifaî dört kutuptan biri olarak bilinmektedir (Kara, 1985, 296). Seyahatnâme'de bu tarikatın da derviş ve tekkeleri ele alınmıştır.

Şeyh Hâmid-î Dimaşkî, Rifâiyye tarikatının önemli mutasavvıflarından olduğu bildirilmiştir. Halep'te irşad hizmetini yürütmüştür (Evliya Çelebi, 1314, 3: 145). Şeyh Muhammed el-İlmî, Kudüs'e yakın Tur köyünde bulunan ıssız bir mağarada kırk yılını ibadetle geçirmiştir. Kabri de bu mağaradadır ((Evliya Çelebi, 1928., 9: 483). Şeyh Hasan Rifâî, Mısırdaki yaşayan bir dervişti. Belim yerleşim yerinde medfundur (Evliya Çelebi, 1928., 10: 733). Evliya Çelebi, Rifâiyye tarikatının Bursa (Evliya Çelebi, 1314, 2: 18). Halep (Evliya Çelebi, 1928., 9: 380). Kudüs (Evliya Çelebi, 1928., 9: 488). Kahire (Evliya Çelebi, 1928., 10: 237). Edirne (Evliya Çelebi, 1314, 3: 453)'de tekkeleri bulunmaktaydı. Filistin Cenin'de Şeyh İzzeddin b. Şeyh Muhammed'a ait bir ziyaretgâh da vardı (Evliya Çelebi, 1928., 9: 452).

3.5. Kübreviyye

Necmeddin-i Kübrâ (ö. 618/1221)'ya nisbet edilen bir tarikattır. Harizm'in Hivek köyünde doğmuştur. Hadis ilminde meşhurdur (Kübra, 1980). Harizm'de tasavvufî hizmetlerde bulunmuştur. Moğollarla yapılan savaşta şehit olmuştur (Kübra, 1980, s.291). Seyahatnâme'de Aksaray'da türbesi bulunan müridi Necmeddin-i Dâye'nin ismi geçmesinden dolayı anılmıştır (Cevdet, 3: 194). Evliya Çelebi, Kübreviyye'nin meşhur dervişleri hakkında da bilgi vermiştir.

Şeyh Rûzbihân-ı Baklî bunların başında gelir. Kabri Kayseri’dedir (Evliya Çelebi, 1998-1999 3: 112). 12. Asırda yaşamıştır. Tasavvufî eserleri olan biridir (Yılmaz, 1998,s. 131). Şeyh Kemal Sultan, Kübreviyyenin dervişlerindendir. Aksaray’da Dâr-ı Ervâh denilen kabristandadır (Evliya Çelebi, 1998-1999, 3: 118). Mevlana’nın babası Sultanü’l-ulemâ Bahâeddin Veled’te Kübreviyye’dendir. Evliya Çelebi, Sultan Veled’in doğum yerinin Belh olduğunu, hicri 505 tarihinde Anadolu’ya geldiğini söyler (Evliya Çelebi, 1998-1999. 3: 21). Mevlana’nın hocası Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî’de Kübreviyyenin meşhur dervişlerindendir. Bahaeddin Veled’in halifesidir. Evliya Çelebi, Seyyid Burhaneddin’in Kayseri’de 474 yılında vefat ettiğini bildirir (Evliya Çelebi, 1998-1999).

Seyahatnâme’de Anadolu’da yayılma istidadını gösteren Kübreviyye tarikatı ile ilgili kayda değer bilgiler verilmiştir. Evliya Çelebi, Mevlâna’nın babası Bahaeddin Veled’in de Kübreviyye tarikatına mensup olduğunu söyler. Kübreviyye’nin meşhur dervişlerinden Necmeddin-i Dâye ve Rûzbihân-ı Baklî’nin hakkında bilgi veren Evliya Çelebi, Kübreviyye’nin Kayseri ve Aksaray civarında irşad faaliyetlerinde bulunduğunu belirtir.

3.6. Nurbahşiyye

Bu tarikat Muhammed b. Abdullah (ö. 869/1464) tarafından kurulmuştur. Tarikat ismini, Muhammed b. Abdullah’ın Nurbahş lakabından almıştır. Anadolu’da yayılmış önemli tarikatlardandır (Uzunçarşılı, 1988-1995. 3/1:344). Evliya Çelebi, Nurbahşiyye’nin önde gelen mutasavvıflarından Emir Sultan’ın birkaç menkıbesini anlatır. Bunlardan birisi Bursa’yı işgal etmeye gelen Timur ile ilgilidir. Kitâb-ı Menâkıb-ı Emir Sultan isimli bir kitabı olduğunu söyler (Evliya Çelebi, 1314, 2: 48). Şeyh Nurbahş-ı Kâmdânî’de Nurbahşiyye şeyhlerindendir. Türbesi Kayseri’dedir (Evliya Çelebi, 1314, 3: 186). Bu tarikatın bir başka şeyhi de Sinan Hazretleridir. Emir Sultan’ın halifelerindendir. Manisa, Alaşehir kasabasında medfundur. Evliya Çelebi, halkın her Cuma akşamı türbesinde bir araya geldiğini söyler (Evliya Çelebi,1928, 9: 53). Evliya Çelebi, Kasımpaşa’da bu tarikata bağlı Emir Sultan tekkesi olduğunu bildirir. Müdavimlerinin bol olduğu bu tekkeye Halil Paşa’nın tatlı su getirdiğini söyler (Evliya Çelebi, 1996,s. 178). Bursa’da Emir Sultan tekkesinin olduğu da bildirilmiştir (Evliya Çelebi, 1314, 2: 18). Emir Sultan adında Bursa (Evliya Çelebi,1928, 9: 10). Dağıstan Zahor (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi 304: 318), Siroz (Evliya Çelebi, 1928, 8: 139) ve Edirne Eğriboz (Evliya Çelebi, 1928, 8: 243)’da birer tekkelerinin olduğu ifade edilmiştir. Evliya Çelebi, bu tarikatın önde gelen sûfilerinden Emir

Sultan ve Şeyh Nurbahş-ı Kâmdânî'nin tarihi ve menkıbevi hayatları hakkında bilgi vermiştir. Nurbahşiyye'nin Bursa, Amasya, Manisa, Edirne'de tekkelerinin olduğunu öğrenmekteyiz.

3.7. Sühreverdîyye

Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer es-Sühreverdî (ö. 632/1234)'ye nisbet edilen bir tarikatır. İran'ın Zencan bölgesinden olan Sühreverdî, elçi olarak Anadolu'ya gönderilmiştir. Döneminde yaşadıkları Abdulkadir Geylanî, İbn'ül-Arabî ve İbnü'l-Fârız ile sohbette bulunmuştur. Tarikatı Anadolu, Türkistan ve Hindistan'da taraftar bulmuştur (Kara, 1985). Sühreverdî'nin türbesi Bağdat'tadır (Evliya Çelebi, 1928). Evliya Çelebi Sühreverdîyyenin şeyhlerinden Evhadüddin-i Kirmânî'nin 597 yılında Kayseri'de vefat ettiğini bildirir (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi, 305:67). Sühreverdîyye tarikatı kendisi ve müritlerinin vasıtasıyla Anadolu'da yayılmıştır (Yılmaz, 1980). Şeyh Fahreddin-i Irakî (ö. 688-1289)'de Sühreverdîyye'nin ileri gelen şeyhlerindendir. Tarikatın, Hindistan ve Pakistan'da yayılmasına öncülük eden Bahaeddin Zekeriya el-Mültânî'nin halifesidir. Sühreverdî, hac ziyaretinden sonra Konya'ya gelmiştir. Mevlânâ ve Sadreddin Konevî ile tanışmıştır (Sühreverdî, 1990). Evliya Çelebi, Fahreddin-i Irakî'ye ait türbenin Şam'da olduğunu söyler (Evliya Çelebi, 1928, 9: 563). Tarikatın en önemli tekkesi Bağdat'taydı (Evliya Çelebi, 1314). Sühreverdîyye şeyhlerinden Şeyh Zâhirüddin İbn eş-Şeyh Sühreverdî'nin türbesini Halep vilayetine bağlı Viza yerleşim yerinde olduğunu ifade etmiştir (Evliya Çelebi, 1988-99). Evliya Çelebi, Sühreverdîyye'nin mutasavvıflarından Evhadüddin-i Kirmânî'nin Kayseri'de yaşadığını ve burada vefat ettiğini söyler. Sühreverdîyye'nin şeyhlerinden Fahreddin-i Irakî'nin Şam'da, Zâhirüddin İbn Şeyh Sühreverdî'nin de Halep'e yakın Viza'da olduğunu kaydeder. Seyahatnâme'de verilen bilgiye göre bu tarikat Anadolu, Irak ve Suriye'de de faaliyet göstermiştir.

3.8. Zeyniyye

Evliya Çelebi, Zeyniyye tarikatı hakkında oldukça önemli bilgiler vermiştir. Bunlardan dikkat çekenlerden birisi Hırka-i Şerif'in Celâli isyanlarından zarar görmemesi için koruma altına alınması olayıdır. Zeyniyye mutasavvıflarından Şeyh Şehabeddîn, Hırka-i Şerifi Topkapı sarayında mukaddes emanetler odasına alınmasına önayak olmuştur. İkinci önemli bilgi ise, Zeyniyye'den Cebe Ali isimli dervişin İstanbul'un fethine katıldığı ve askerlere ekmek pişirdiğini söylemesidir. Seyahatnâme'deki bilgilere göre Zeyniyye'nin Bursa, Edirne, Amasya ve İstanbul'da geniş bir mürid çevresine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Bu tarikat Zeynüddin el-Hâfî (ö. 838/1435)'ye nisbet edilir (Câmî, 1995). Evliya Çelebi, Zeynüddin Hâfî'nin tasavvufta sultan olduğunu ve tasavvufî eserlerinin bulunduğunu söyler (Evliya Çelebi, 1314, 2: 52). Zeyniyye'nin derviş ve şeyhleri hakkında da Seyahatneme'de bilgi verilmektedir. Bunlardan Şeyh Abdüllatif Kudsî (ö. 856/1452) için kâmil bir zattır ifadesi kullanılmıştır. (Evliya Çelebi, 1314, 2: 44). Keşif ve keramet sahibiydi. Bursa'da Zeyniler tekkesini inşa etmiştir. Bursa'da vefat etmiştir (Evliya Çelebi, 1314). Zeyniyye'nin bir başka şeyhi de, Mısır Sultanı Kalavun'un da şeyhi olan Şeyh Cebe Ali'dir. Fetih için İstanbul'a gelmiştir. Ordu'da askerlere ekmek yapmıştır. Fetih sırasında şehid olmuştur. Türbesi Gül Camii'ndedir (Evliya Çelebi, 1314, 1:99-100). Şeyh Şehâbeddin Ahmed Sivasî (ö. 860/1456) Zeyniyyenin önemli şahsiyetlerindendir. Gürcistan'da doğmuştur. Sivas'da Balaban Bey isminde bir kişinin yanında eğitim görmüştür. Bursa'ya giderek Zeynüddin Hafi'nin tarikatına girmiştir (Kara, 1990, 1:110). Evliya Çelebi, Şeyh Şehabeddin, Celâlî isyanında Hırka-i Şerif'i koruma altına almıştır. Hırka-i Şerif'in Topkapı sarayında mukaddes emanetler odasına alınmasına neden olmuştur. Şeyhe nisbet edilen bir ziyaretgâh Aydın'ın Ayasuluk ilçesindedir (Evliya Çelebi, 1928, 9:141). Şeyh Abdurrahim b. Emir Merzifonî (ö. 850/1446) Zeyniyye'nin önemli mutasavvıflarındandır. Evliya Çelebi şeyhin mahlasının "Rûhî" olduğunu, şair olan Şeyh Abdurrahim'in Bursa'da Şeyh Zeynüddin Hâfî'den birçok ilim tahsil ettiğini söyler. Ziyaretgâhı Merzifon'dadır (Evliya Çelebi, 1314, 2: 399). Hayâlî Efendi (ö. 875/1470) Şeyh Abdurrahim Merzifoni'nin mürididir. Zeynilerde medfundur (Evliya Çelebi, 1314, 2: 52). Şeyh Muslihuddin Mustafa b. Ahmed el-Konevî (ö.896/1491), Abdullatif Kudsî'nin halifesidir. Mahlası "Vefâ"dır. Türbesi İstanbul'da Vefa semtindedir (Evliya Çelebi, 1996, s. 141). Şeyh Seyyid Velâyet (ö. 929/1522) Abdullâtif Kudsî'nin halifesi, Aşıkpazade'nin hem damadı hem müridir. Mekke'de icâzet almıştır (Öngören, 2000, s.198). Sultan Ramazan Baba (ö. 1030/1622)'nın türbesi Bursa'da yüksek bir yerdedir. Maarifet ehli bir şahsiyetti (Evliya Çelebi, 1314, 2: 51). Bursa'da Zeyniyye tarikatına ait büyük bir tekke vardı. Bir başka tekke de Halep'teydi (Evliya Çelebi, 1314, 2: 17).

3.9. Ekberiyye

Seyahatnâme'de Ekberiyye'nin meşhur dervişleri ve tekkeleri hakkında birçok bilgi verildiği görülmektedir.

Ekberiyye, Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) tarafından kurulmuş bir tarikattır. Seyahatnâme'de Endülüs'te doğan İbnü'l-Arabî'nin Şam'da vefat ettiği ve birçok önemli eserin sahibi olduğu bildirilmiştir (Evliya Çelebi, 1928, 9: 547-548). Evliya Çelebi, İbnü'l-Arabî'nin

Konya’da Sadreddin Konevî’nin dul annesiyle evlilik yaptığını söyler (Evliya Çelebi,1928, 9: 556). Ekberiyye şeyhlerinden dikkat çekenlerin başında Sadreddin Konevî (ö. 673/1274) gelmektedir. Evliya Çelebi’nin ifadesine göre, Sadreddin Konevî’nin babası kuyumcubaşıydı. Babasının ölümünden sonra, annesi Muhyiddin İbnü’l-Arabî ile evlendi. Seyahatnâme’de geçen bir bilgiye göre; zifaf gecesi İbnü’l-Arabî bir tavuk kızartır ve yer. Sadreddin Konevî’nin annesi, daha küçük bir çocuk olan Sadreddin Konevî’ye niçin vermediğini sorunca, İbnü’l-Arabî, sofradaki kemiklere “İznimle haydi kalk” der ve tavuğun kemiklerinin dirildiği ifade edilmektedir (Evliya Çelebi, 1314, 2:27). Ekberiyye’nin önemli şeyhlerinden bir diğeri de Davud-i Kayserî (ö. 751/1350)’dir. Evliya Çelebi, Davud-i Kayserî’nin Karamanlı olduğunu söyler. İbnü’l-Arabî’nin Füsüs isimli eserini şerhetmiştir. İznik’te Orhan Gazi tarafından yaptırılan medresede ders vermiştir (Evliya Çelebi, 1314, 2: 38). Şeyh Seyyid Ahmed Kebir Rifâî, Amasya Lâdik’te medfundur. Ekberiyye’nin şeyhlerindendir (Evliya Çelebi, 1314, 2: 39). Şeyh Hasan Rifâî, İbnü’l-Arabî’nin mürididir. Orhan Gazi kendisinden inabe almıştır. Türbesi Tokat’ta Sünbüllü Baba civarındadır (Evliya Çelebi, 1314, 2: 39). Şeyh Seyyid Abdüsselâm-ı Kalıbî, İbnü’l-Arabî’nin amcasıdır. Mağrib’ten Mısır’a hicret etmiştir. Türbesi Kalibe yerleşim yerindedir. Evliya Çelebi türbeyi ziyaret etmiştir (Evliya Çelebi, 1928, 10: 638). Ekberiyye’ye ait Amasya Köprü’de Şeyh Ekber tekkesi (Evliya Çelebi, 1314, 2: 401), Lâdik’te Seyyid Ahmed tekkesi (Evliya Çelebi, 1314, 2: 391). Niksar’ın kuzeyindeki bir köyde Kutbü’l-aktab Davudî Sultan tekkesi (Evliya Çelebi, 1314,2: 390)’nin olduğu bildirilmiştir.

3.10. Bedeviyye

Bedeviyye, Ahmed Bedevî (ö.675/1276)’ye nisbet edilen bir tarikattır. Ahmed Bedevî, 596 (1200) yılında Fas’ta dünyaya gelmiştir. Şeyhi Bedreddin Hasan Mağribî’dir. Mısır’da Tanta’da tasavvuf hizmetlerini yürütmüştür (Kara, 1985). Evliya Çelebi, Ahmed Bedevî ile İbrahim Desukî’nin amcazede olduğunu, İbrahim Desukî’nin ilim sahibi Ahmed Bedevî’nin okuryazar olmadığını söyler (Evliya Çelebi, 1928). Ancak, Ahmed Bedevî’nin, Salâtlar ve Vesâyâ adlı iki kitap ve şerhini yazdığı Fethu’r-Rahman isimli eserinin bulunması (İz, 1989, s. 235) ümmi olmadığına işaret etmektedir. Evliya Çelebi, Mısır’da Şazeliyye’den sonra en yaygın tarikatın Bedeviyye olduğunu ve 2060 tekkesinin olduğunu belirtir. Bedevî’nin 300 bin müridi olduğunu söyler (Evliya Çelebi,1928, 10: 612-613). Evliya Çelebi, Bedeviyye adına Mısır’da her yıl düzenlenen muhteşem mevlidin çok kalabalık geçtiğini kaydetmiştir (Evliya Çelebi,1928, 10:236). Evliya Çelebi, Bedeviyye tarikatının bazı şeyhlerini de eserine almıştır. Bunlar; Şeyh Abdü’l-Al

(ö.733-1332) Ahmed Bedevî'ye mensup manevi evladı gibiydi. Küçüklüğünden itibaren Ahmed Bedevî'nin yanında kalmıştır. 120 sene ömür sürmüştür. Seksen sene halifelik yapmıştır. Şeyhi Ahmed Bedevî'nin türbesi içinde medfundur (Yılmaz, 1998, s. 254). Ahmed Bedevî'nin oğlu Şeyh Muhammed'de Bedeviyyenin şeyhlerindendir. Babasının yanında medfundur (Evliya Çelebi,1928, 10: 647). Şeyh Seyyid Süleyman, Ahmed Bedevî'nin ortanca oğludur, Şeyh Seyyid Mahmud ise küçük oğludur (Evliya Çelebi,1928, 10:647). Şeyh Merzûk-ı Kefâfî'de Bedeviyye şeyhlerindendir. Keramet sahibiydi. Mana âleminde Yavuz Sultan Selime “Gel Mısır’a otur” dediği rivayeti vardır (Evliya Çelebi,1928,10:237). Şeyh Mustafa-yı Rûmî, Şeyh Merzûk'un halifesidir. Aşk ehli bir mutasavvıftı (Evliya Çelebi,1928, 9:563). Şeyh İn Baba, Ahmed Bedevî'nin soyundandır (Evliya Çelebi,1928,10: 614-729). Şeyh Kennâsi, Şeyh Şinâvî, Şeyh Ahmed Kalyûbî, Şeyh Osman ve Şeyh Amravî müridleriyle beraber Mısır'da her yıl düzenlenen mevlide katılan mutasavvıflardı (Evliya Çelebi,1928, 10: 614). Bedeviyye tarikatının tekkeleri hakkında bilgi veren Evliya Çelebi'ye göre Bursa'da fakir ve yolcuların kaldığı bir Bedevî tekkesi vardı (Evliya Çelebi, 1314, 2:18). Tarikatın merkezi tekkesi, Tanta'daydı. Muhteşem yapısı ve misafirlere yapılan ikram ve hizmetler dillere destandı. Sultan Kayıtbay tarafından yaptırılmıştı (Evliya Çelebi,1928,10:606-607). Kudüs'te Seyyid Ahmed Bedevi tekkesi vardı (Evliya Çelebi,1928, 9: 488). Mekke'de de Seyyid Ahmed Bedevi tekkesi bulunmaktaydı (Evliya Çelebi,1928, 9: 773). Mısır'da Muhalletü'l-Kabir'de on bir adet tekke vardı (Evliya Çelebi,1928., 10: 765). Kahire'de Tophane Tekkesi, Sultan Gavri tekkeleri vardı (Evliya Çelebi,1928,10: 237-239). Evliya Çelebi, Bedeviyye şeyhlerinden Şeyh Nureddin, Şeyh Abdulmecid, Şeyh Şemseddin, Şeyh Hasan, Şeyh Abdulkerim, Şeyh Salim, Şeyh Abdulaziz, Şeyh Muziha, Şeyh Sa'd, Seyyid Merzûk, Seyyid Halil, Şeyh Arif, Şeyh Seyyid Ali el-Beridî, Şeyh Vekil, Şeyh Seyyid Abdülhak, Şeyh Seyyid Zinnun, Şeyh Seyyid Abdullah ve Şeyh Muhammed Bedevî'nin türbelerinin Tanta'da olduğunu belirtir (Evliya Çelebi,1928, 10: 610).

3.11. Bektaşîyye

Bektaşîyye, Hacı Bektaş-ı Velî (ö. 669/1271)'ye nisbet edilen bir tarikattır. Aslen Horasanlı olan Hacı Bektaş-ı Velî, Kırşehir'e bağlı Hacıbektaş yerleşim yerinde irşad faaliyetinde bulunmuştur. Seyahatnâme'de Hacı Bektaş-ı Velî, çok ibadet eden ve ibadet etmeyi seven biri olarak tanıtılır. Ahmed Yesevî öğrencilerinden olup Anadolu'ya gönderildiğini söyler. İyi ve mükemmel bir disiplinle müridleriyle birlikte Bursa fethine katıldığını belirtir (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi, 304: 23). Şeyh Hazret-i Koyun Baba meşhur dervişlerindendir. Türbesi Osmancık yakınlarındadır. II. Bayezid, bir kadir gecesi rüyada gördüğünden, kabrinin

yanında bir külliye inşa etmişti (Evliya Çelebi, 1314, 2: 180). Sefer Şah, Edirne’de Mihal Köprüsü yakınlarında medfundur (Evliya Çelebi, 1314,3: 473). Pirce Sultan, Hacı Bektaş-ı Veli’nin halifesidir. Eskişehir’de irşad hizmetlerinde bulunmuştur (Evyişa Çelebi, 1314, 3: 13). Gazi Osman Baba Bektaşiyyenin önemli şeyhlerindendir. İsmi bizzat Ahmed Yesevi koymuştur (Evliya Çelebi,1928, 9: 766-769). Ali Baba, Osman Baba’nın halifesidir (Evliya Çelebi,1928, 8: 773). Pîr Derkûh Sultan ve Ali Koç Baba Horasan erenlerindendir (Cevdet, 2: 297). Şeyh Yahya Efendi, Ayasofya’da verdiği tesirli vaazlarla tanınmıştır. Evliya Çelebi, Yahya Efendi’nin Kanuni’nin sütkardeşi olduğunu belirtir (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi, 304: 37). Karaca Ahmed Sultan Acem prenslerindendir. Akhisar’da vefat etmiştir. Kırşehir’de makamı bulunmaktadır (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi, 304: 234). Kademli Baba Sultan, Babadağında Sarı Saltuk’un türbedarlığını yapmıştır (Evliya Çelebi, 1314, 3: 377-378). Abdullah Dede, Sultan Kaplı Dede, Bektaşiyyedendir (Evliya Çelebi, 1314, 3: 266). Balaban Baba, Yatağan Baba, Mumcu Baba, Kurd Baba Bektaşîdirler (Evliya Çelebi, 1314, 3: 266-267).Yine Şemmâs Dede, İhlas Dede, Carullah Dede, Ulama Dede, Murtaza Dede, Ali Yâr Dede, Burhan Dede, Mahmud Baba Sultan’da Bektaşiyyenin şeyhlerindendir (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi, 305:168). Gül Baba, Budin seferine katılmış ve şehid düşmüştür. Ebûsuud cenaze namazını kıldırmıştır (Evliya Çelebi, 1314, 6: 225). Dölük Baba, Gaziantep’te yaşayan bir Bektaşiydi. Yavuz Sultan Selim, türbesinin yanına bir tekke yaptırmıştır (Evliya Çelebi,1928,9: 359). Üsküdar’da Kaya Sultan Yalısı yakınlarında bir Bektaşî tekkesi vardı (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi, 304:142). Eskişehir’de Seyyid Battal Gazi tekkesi (Evliya Çelebi, 1314, 3: 13), Bursa’da Akbıyık tekkesi (Evliya Çelebi, 1314, 2: 18), Tebriz ve civarında Mir Haydar ile Şah Gazan tekkeleri vardı (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi, 304: 299-304). Pîr Derkûh, Şeyh Rıza Sultan tekkeleri Şirvan’daydı (Cevdet, 2: 297-298). Pîr Merizât Sultan Şemâhi’deydi (Evliya Çelebi, 1314, 2:297). Uzun Dede Sultan tekkesi Payas’taydı (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi, 305: 21). Penç Bâz ve diğer beş adet tekke Tebriz’deydi (Evliya Çelebi, 1998-1999 4: 209). Hemedan’da İmam Taki ve Arap Cebbarî tekkeleri vardı (Evliya Çelebi, 1314, 4:346). Kayseri’de Koyun Baba, Kalenderân tekkeleri bulunmaktaydı (Evliya Çelebi, 1314, 3: 107). Evliya Çelebi, 73 adet Bektaşî tekkesi hakkında bilgi vermiştir. Bektaşî şeyhlerinin türbeleri hakkında da bilgi veren Evliya Çelebi, Sultan Ramazan Baba’nın Bursa’da türbesi olduğunu söyler (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi, 304:234). Balaban ve Yatağan Baba’ların türbelerinin Edirne’de olduğunu belirtir (Evliya Çelebi, 1998-1999 3:266). Sünbüllü

Baba türbesi Tokat'taydı (Evliya Çelebi, 1314, 5: 55). Baltası Gedik Mahmud Dede türbesi Elmalı'daydı (Evliya Çelebi, 1928, 9: 281).

3.12. Mevleviyye

Mevleviyye Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (ö. 672/1273)'nin kurmuş olduğu bir tarikattır. Belh şehrinde doğan Mevlana, babası Bahaeddin Veled ile birlikte Bağdat, oradan da kutsal topraklara gitti. Hac ibadetinin edasından sonra Karaman'a yerleşti. Daha sonra Konya'da ikamet etti (Evliya Çelebi, 1314, 3:25). Mevleviyye İslam âleminin büyük tarikatları içerisinde değerlendirilmiştir.

Evliya Çelebi, Mevleviyye'nin derviş, tekke, mevlevihâne ve türbeleri hakkında önemli bilgiler vermiştir. Şeyh Abdullah Dede, Kasımpaşa Mevlevihânesi şeyhi idi (Evliya Çelebi, 1314, 1:32). Şeyh Abdullah Dede, Evliya Çelebi'nin gördüğü rüya üzerine ilk önce İstanbul'u gezmesini ve gördüklerini yazmasını söyleyen kişidir. Mevleviyye'nin bir başka şeyhi Şeyh İsmail Rusûhî Dede (ö.1041/1631)'dir. İstanbul Kulekapısı Mevlevihânesi şeyhi idi (Yetik, 1991, 3:212-213). Seyyahımız, şeyhin gözlerini kaybettikten sonra yedi yıl Mesnevî okuttuğunu, Mesnevî için bir şerh yazdığını da belirtir. On iki ciltlik bir eserin sahibi olduğunu ifade eder. Türbesi Kulekapı'dadır (Evliya Çelebi, 1314, 1:425). Şeyh Âdem Efendi, Kulekapı Mevlevihânesi şeyhliğini yapmıştır. Mısır'da vefat etmiştir (Evliya Çelebi, 1314, 1: 447). Arzî Muhammed Efendi, Şeyh Âdem Efendi'den sonra Kulekapısı Mevlevîhane şeyhliğini yapmıştır (Evliya Çelebi, 1314,1:447). Şeyh Hüseyin Doğanî Dede, askerdi. Uzun yıllar savaflara katılmıştı. Daha sonra tasavvufa girmiştir. Aslen Sofya'nın Berlofça kasabasıdır. Yenikapı Mevlevihânesi'nde otuz yıla yakın irşad hizmetinde bulunmuştur (Evliya Çelebi, 1314, 1:380-381). Hasan Dede, Beşiktaş Mevlevihânesinde şeyhlik yaptı. 110 yıl ömür sürdü. Duası kabul olunan biriydi. Tesirli vaazları vardı (Evliya Çelebi, 1314, 1: 450). Neyzen Derviş Yusuf Celâlî, Beşiktaş Mevlevihânesinde irşad hizmetlerini yürütmüştür. Cezbe ehli biriydi. İyi bir neyzendi (Evliya Çelebi, 1314,1: 450).

Şeyh Ağazâde Mehmed Efendi, Gelibolu Mevlevîhâne şeyhi idi. Keramet sahibiydi. Kerametleri Akdeniz gemicileri arasında yaygındı (Evliya Çelebi, 1341, 5: 321). Şeyh Ahmed Cünûnî Efendi, Karaman doğumlu olup, Mevlevî bir aileye mensuptu. Uzun seneler Bağdat Mevlevihânesinde şeyhlik yapmıştı (Kara, 1996, s.155). Mevlevî Mustafa Efendi, Evliya Çelebi kendisiyle İştîp'te görüşmüştü. Mevlevî şeyhi idi (Evliya Çelebi, 1314, 6: 119). Seyyid Kemâleddin, Muğla'da yaşayan ve ziyaretgâhı olan bir Mevlevîydi (Evliya Çelebi, 1314, 6: 121; Evliya Çelebi, 1928, 9: 202-203). Hazret-i Hoca Şâhidî, asıl adı Şâhidî İbrahim Dede'dir. Mevlevî şeyhi idi (Evliya Çelebi, 1928, 9: 203).

Seyahatnâme’de Mevlevîyye’nin tekke ve mevlevîhâneleri hakkında çok değerli bilgiler verilmiştir: Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî tekkesi Konya’daydı. Çok güzel merkezi bir tekkeydi (Evliya Çelebi, 1314, 3:26-27). Bursa’da yaklaşık seksen odası olan bir Mevlevîhâne vardı. Pınarbaşı yolundaydı (Evliya Çelebi, 1314, 2:17), Amasya Mevlâna Celaleddin-i Rûmî tekkesi kırk tekke içinde en güzel olanıydı (Evliya Çelebi, 1314, 2: 381). Erzincan’da bir Mevlevîhane vardı. Büyük ve güzel yapılmıştı. Her gece Mevlevî ayinî yapıldı (Evliya Çelebi, 1314, 2: 381).

Ankara Hazret-i Mevlânâ tekkesi Cenâbî Ahmed Paşa’nın yaptığı bir yerdi. Etrafı gül bahçeleri ile süslenmişti (Evliya Çelebi, 1341, 2: 430). Yenikapı Mevlevîhânesi, Mevlevîyyenin İstanbul’da ikinci büyük tekkesiydi. Yetmiş derviş kalırdı. Vakfiyesine ait yetmiş dükkân bulunurdu. Bakımlı bir yerdi ve çok güzeldi (Cevdet, 1: 392). Kasımpaşa Mevlevîhanesi, IV. Murad zamanında yapılmıştı. Abdi Dede ve müridleri burada irşad hizmetlerinde bulunmuştu (Evliya Çelebi, 1314, 1: 420). Galata Mevlevîhânesi, 100 odalı olup Kalekapısına yakın bir yerdeydi. İskender Paşa bu Mevlevîhâne’yi yaptırmıştı (Evliya Çelebi, 1314, 1: 442). Beşiktaş Mevlevîhanesi, Marmara sahilindeydi. Çok güzeldi. Nakışlı nefes mermerinden yapılmıştı. Ohrili Hüseyin Paşa yaptırmıştı (Evliya Çelebi, 1314, 1:450). Kayseri Hazret-i Celâleddin-i Rûmî Dervişleri tekkesinde haftada iki defa semâ’ yapıldı. Birçok odası vardı (Evliya Çelebi, 1314, 3: 179-180). Bağdat Mevlevîhânesi yediyüz tekke içerisinde en meşhuru sayılmıştır (Evliya Çelebi, 1314, 3: 420). Tokat Mevlevîhânesi muhteşem ve güzel bir yerdi. Bol ağaçların bulunduğu bir mevkideydi (Evliya Çelebi, 1314, 5: 60). Gelibolu’da bir Mevlevîhâne vardı. Rumelide bunun benzeri yoktu. Çok güzeldi (Evliya Çelebi, 1314, 5: 318). Saraybosna’da da bir Mevlevî tekkesi vardı. Kırk yedi tekke içerisinde en muhteşemi idi. Çok güzel bir yerdeydi (Evliya Çelebi, 1314, 5: 431-432). Üsküp’te Melek Ahmed Paşa tarafından tamir edilerek yapılan bir Mevlevîhane vardı (Evliya Çelebi, 1314, 5:556). Macaristan’ın Peçuy şehrinde bir Mevlevîhâne vardı. Kubbeleri kurşundan yapılmıştı. Çok güzeldi. Sabah ve akşam yemek verilen bir yerdi (Evliya Çelebi, 1314, 6: 199). Selânik’te Ekmekçioğlu Ahmed Paşa tarafından yaptırılan bir Mevlevîhâne vardı. Birçok vakfa sahipti (Evliya Çelebi,1928, 8: 159-160). Romanya’da Tırnova şehrine yakın Benderi denilen yerde bir Mevlevîhane vardı. Şeyhi Hububî Efendi isminden biriydi (Evliya Çelebi,1928, 8: 195). Kütahya’da Kapan Han’ına yakın bir yerde birçok odası bulunan Mevlevî tekkesi vardı (Evliya Çelebi,1928, 9: 23). Antalya’da Mevlevîyye’ye ait çok güzel bir Mevlevîhâne vardı. Kale içinde kârgir bir yapıydı. Yüksek bir yere inşa edilmişti (Evliya Çelebi,1928, 9:288). Karaman’da Mevlâna’nın annesinin kabrinin bulunduğu bir tekke vardı (Evliya Çelebi,1928, 9: 312). Antep Mevlevîhanesi

kırk tekkenin içerisinde en güzel ve muhteşem olanıydı (Evliya Çelebi,1928, 9: 355-356). Kilis’de bir Mevlevîhâne bulunmaktaydı (Evliya Çelebi,1928, 9:363). Halep’de Mevleviyye’ye ait bir Mevlevîhâne vardı. Yüz yetmiş altı tekkenin bulunduğu şehirde en sağlam ve güzel olanıydı. Şeyhi Şeyh Bekrî adında biriydi (Evliya Çelebi, 1928, 9: 378; 382). Trablusşam’da da bir Mevlevîhâne vardı. Portakal ve meyve bahçelerinin bulunduğu bir alanda yapılmıştı. Birçok dervişin kaldığı bir yerdi (Evliya Çelebi,1928, 9: 409-410). Kudüs’te de bir Mevlevî tekkesi bulunmaktaydı. Bâb-ı Amud’un iç kısmında inşa edilmişti (Evliya Çelebi,1928, 9: 488). Mekke’de de bir Mevlevîhâne vardı. Mehmed Hindî Lahorî tarafından inşa edilmişti. Mekke’de çeşitli tarikatlara mensup yetmiş sekiz adet tekke bulunmaktaydı. En büyüğü bu Mevlevîhâneydi. Muâlla denilen yerdeydi. Mekke’nin birçok ileri gelenleri buranın müdavimiydi (Evliya Çelebi, 1928, 9: 772). Kahire Mevlevîhânesi Suku Salibe denilen yerdeydi. Büyük müstemilata sahipti. Şeyh Hasanzâ de gözetiminde irşad faaliyetleri yapıyordu. İstanbul’daki Kulekapısı Mevlevîhânesinde şeyhlik yapan Âdem Efendi’nin kabri buradadır (Evliya Çelebi,1928,10: 252-253). Seyahatnâme’de Mevleviyye tarikatına ait türbe ve ziyaretgâhlar hakkında da değerli bilgiler verilmiştir. Mevlânâ Celâleddin-î Rûmî’nin türbesi Konya’dadır. Kanunî Sultan Süleyman, binanın yapımı için 200 kese altın vermiştir (Evliya Çelebi, 1314, 3: 26-27). Şems-i Tebrizî’nin türbesi Hoy’dadır (Evliya Çelebi, 1314, 3:278). Hüsâmeddin Çelebi’nin türbesi Mevlânâ’nın haziresindedir (Evliya Çelebi, 1314, 3:25). Mevlâna’nın oğlu Sultan Veled’in kabri de buradadır (Evliya Çelebi, 1314, 3:25-26). Muhyiddin Muhammed b. Bekarablu (Martalos) Efendi türbesi Konya’dadır (Evliya Çelebi, 1314, 3: 27). Evliya Çelebi, Mevleviyye kültürü hakkında önemli ve değerli bilgiler vermiştir.

3.13. Nakşibendiyye

Tasavvuf ve tarikatlar tarihinde önemli bir yer tutan Nakşibendiyye, Muhammed Bahaeddîn Nakşibendi (ö.791/1389)’nin kurduğu bir tarikattır. Tarikat adını, kurucusunun “Nakşibendî” lakabından almıştır. Muhammed Bahaeddîn, Buhara’nın yakınlarındaki Kasrıârifan’da doğdu. Kaynaklar Muhammed Bahaeddîn’in üveysilik yoluyla şeyhinin Abdülhalık-ı Gucdüvânî (ö. 617/1220) olduğunu belirtmektedir (Eraydın. 1980,s, 218). Nakşibendiyye’nin yaygınlık kazanmasında halifesi Muhammed Parsa (ö. 822/1419) büyük rol oynamıştır.

Nakşibendiyye’ni Anadolu’ya gelmesine önayak olan da Abdullah-ı İlâhî (ö. 896/1491)’dir. Evliya Çelebi, Nakşibendiyyenin önemli şahsiyetlerinden Abdullah-ı İlâhî’yi; hakikatları söyleyen, hataları affeden, ermişlerin önde gelenlerinden biri olarak tanıtır (Evliya Çelebi,1928, 8: 175-176). Abdullah-ı İlâhî, Kütahya Simav’a bağlı Tekellûf denilen köyde dünyaya geldi. İlk eğitiminden

sonra İstanbul'a gitti. Semerkant'a yaptığı seyahatte Şeyh Ubeydullah Ahrâr'dan etkilenip kendisine intisap etti. Şeyhinin isteğiyle Anadolu'ya geldi. Onun vasıtasıyla Nakşibendiyye Anadolu'da yayılma istidadını göstermiştir. Evliya Çelebi, Ahbdullah-ı İlahî'nin kırk yıl boyunca gecelerini ibadetle, gündüzlerini oruçla geçirdiğini belirtir. Rumeli'de Vardar Yenicesi'nde vefat ettiğini söyler (Evliya Çelebi, 1928, 9: 47). Emir Buhârî'nin de müridi olduğu bildirilen Abdullah-ı İlahî'nin o dönemde 200 bin müridi olduğunu haber verir (Evliya Çelebi,1928, 8: 176). Seyahatnâme'de Nakşibendiyye'nin birçok önemli mutasavvıfları hakkında bilgi verilmiştir. Şeyh Uzun Muslihiddin, Nakşibendiyye'nin meşhur dervişlerindendi. Abdullah-ı İlahî'nin halifesiydi. Evliya Çelebi, Şeyh Muslihiddin'in Bursa'daki Şeyh Taceddin türbesinde kırk gün boyunca Yasin okuduğunu, kırkıncı günün sonunda vefat ettiğini söyler (Evliya Çelebi, 1996, s. 141). Nalınca Memi Dede, Nakşibendiyyenin önde gelen mutasavvıflarındandır. İstanbul'da Unkapanı civarında Araplar Camii yakınında nalıncılık yapardı (Evliya Çelebi, 1314, 2: 51). Asıl adı Şeyh Mehmed Halvetî'dir (Ayvansarayî, 1281, 1: 100). Evliya Çelebi, Nalınca Dede'nin III. Murad döneminde yaşadığını söyler. Vefat ettiği gece III. Murad'ın rüyasına girer. Cenazesinin Fatih Camiinde kaldırılmasını ister. Kendisinden adına bir türbe ve tekke yapmasını talep eder. Evliya Çelebi, Sultan III. Murad'ın Nalınca Memi Dede'nin vasiyetini yerine getirdiğini söyler (Evliya Çelebi, 1314, I: 374). Şeyh Abid Çelebi (ö. 903/1497)'de Nakşibendiyyenin meşhur velilerindendir. Evliya Çelebi, Şeyh Abid'in Yıldırım Bayezid'in şeyhi olduğunu söyler (Evliya Çelebi, 1314, 1: 359). Evliya Çelebi'nin ismini verdiği Nakşibendiyyenin bir diğer dervişide Emir Buhârî (ö. 922/1516)'dir. Seyahatnâme'de İstanbul fethinde bulunan evliyalar içinde olduğu belirtilir (Evliya Çelebi, 1314, 1: 96). Şeyh Mahmud Çelebi'de Emir Buhârî'nin hem damadı hem de halifesidir (Tanman, 1995, 11: 126-128). Evliya Çelebi, Mahmud Çelebi'nin II. Selim döneminde yaşadığını söyler (Evliya Çelebi, 1314, 1:208). Şeyh Mustafa Çelebi, Nakşibendiyyenin önemli şeyhlerindendir. 979 tarihinde kardeşinin Babaeski'de yaptırdığı Yeni Camii'de medfundur (Evliya Çelebi, 1314, 3: 370). Şeyh Ebû Said. Aslen Tebrizli'dir. II. Selim dönemi şeyhlerindendir (Evliya Çelebi, 1314, 1:208). Şeyh Lütfullah, Emir Buhari'nin müridlerindendir. Üsküplüdür. Yıldırım Bayezid'in şeyhidir. Üsküp'te vefat etmiştir (Evliya Çelebi, 1314. 5: 560). Şeyh Muslihiddin-i Nakşibendi (ö. 934/1527-28) Cerrahpaşa'da vaazlar veren bir Nakşi dervişiydi. Çok güzel Kur'an-ı Kerim okurdu. Sultan Ahmed'e namaz kıldırmıştır (Evliya Çelebi, 1314, 1: 214). Şeyh Abdussamed Efendi, aslen Kayseriliydi. İstanbul'da irşad hizmetlerinde bulunmuştur (Evliya Çelebi, 1314, 1: 359). Nakşibendiyye'den Yoğurtlu Baba, Horasan erenlerindendi (Evliya Çelebi,

1314, 2: 52). Şeyh Seyyid Ali Bağî, meşhur şeyhlerdendi (Evliya Çelebi, 1314, 2: 52). Şeyh Ahmed-i Sadık aslen Taşkent'liydi. İstanbul ve Belh'ten üçer defa yaya olarak hac ibadetini yaya ile gerçekleştirmişti (Evliya Çelebi, 1314, 1:373). Şeyh Nimetullah (ö. 969/1561-62) aslen Sofyalı bir Nakşibendiyye mensubuydu. Bir lügat yazmıştı. Yavuz Sultan Selim ile Mısır seferine katılmıştır (Evliya Çelebi, 1314,1:375). Şeyh Muhammed Kudsi, Ayasofya'da vaaz veren Nakşibendiyye mutasavvıflardandı (Evliya Çelebi, 1314, 1:376). Şeyh Seyfullah Efendi, Kayseri'de yaşıyan Nakşi dervişlerindendi (Evliya Çelebi, 1314, 3: 187). Şeyh Muhammed Buhârî, Silistre'de yaşıyan Nakşibendilerdendir. Evliya Çelebi bu şeyhin türbesini ziyaret ettiğini belirtir (Evliya Çelebi, 1314, 3:344). Şeyh Abdurrahman, Filistin'de Halil şehrinde yaşıyan bir mutasavvıftı (Evliya Çelebi, 1928, 9: 513). Evliya Çelebi, Nakşibendiyye tarikatının tekkeleri hakkında da önemli bilgiler sunmuştur: Akbaba tekkesi, Beykoz'da irşad hizmetlerinin yapıldığı bir yerdi (Evliya Çelebi, 1314, 1: 487). Nakşibendiyye'ye ait Hindiler tekkesi Horhor tekkesi olarak biliniyordu. Kâğıthane'deydi. (Evliya Çelebi, 1314, I:487). Nalinci Dede tekkesi, Unkapanı Üsküplü'de bulunuyordu. III. Murad tarafından yapılmıştı (Evliya Çelebi, 1314, I: 374). Tophane'de Ebu Said tekkesi vardı (Evliya Çelebi, 1314, I: 442). Bursa'da bir Nakşibendiyye tekkesi bulunuyordu (Evliya Çelebi, 1314, 2: 18). Hasan Harakânî tekkesi Kars şehrindeydi. Lala Paşa tarafından yaptırılmıştı (Evliya Çelebi, 1314, 2: 330). İstanbul'da Fatih Çarşamba semtinde Emir Buhârî tekkesi bulunuyordu (Evliya Çelebi, 1314, 1: 359). Şeyh İlahî tekkesi Varna Yenicesi'nde idi (Evliya Çelebi, 1928, 8: 171). Yine Halep ve Mekke'de birer Nakşibendiyye tarikatına bağlı tekkeler bulunmaktaydı (Evliya Çelebi, 1928, 9: 47). Evliya Çelebi, Abdullah-ı İlahî'nin ziyaretgâhının Simav'da olduğunu ve buraya gittiğini söyler (Evliya Çelebi, 1928, 9:47). Nakşibendiyye ziyaretgâhlarından Mustaf Çelebi ziyaretgâhı Babadağı'ndaydı (Evliya Çelebi, 1988-99, 3: 208). Bozevli Sultan ziyaretgâhı Rumiye'deydi (Evliya Çelebi, 1988-99, 4: 188).

3.14. Sünbüliyye

Sünbüliyye, Sünbül Sinan (ö. 936/1529)'a nisbet edilen bir tarikattır. Evliya Çelebi, tasavvuf ve tarikatlar hakkında bilgi verirken Sünbül Sinan'ın II. Selim dönemi şeyhlerinden olduğunu kaydeder (Evliya Çelebi, 1314, I: 208). Sünbül Sinan Merzifon yakınlarında Hamideli köyünde dünyaya geldi. İstanbul'da Cemaleddin Halveti'ye intisap ederek tasavvufa girdi. Şeyhinin vefatından sonra yerine geçerek otuz üç sene postunda oturmuştur (Harîrizâde, s. 145-149). Kabri İstanbul'da Koca Mustafa Paşa Camiindedir (Evliya Çelebi, 1314, 1:368). Seyahatnâme'de Sünbüliyye'nin önde gelen mutasavvıfları hakkında önemli bilgiler verilmiştir: Bunlardan bir

tanesi Merkez Efendi (ö. 959/1551-52) dir. Kendisi hakkında bir menkıbe anlatan Evliya Çelebi, kazdığı yerde çıkan kırmızı suyun humma hastalığına şifa olduğunu söyler (Evliya Çelebi, 1314, 1:372). Yakup Kirmânî, II. Selim dönemi dervişlerindendi. Sünbül Sinan'ın tarikatına mensuptu (Evliya Çelebi, 1314, I:208). Hazret-i Mahmud Şeyh Maksud Dede aslen Tokat'lı olup, Siroz da irşad hizmetlerinde bulunmuştur (Evliya Çelebi, 1928, 8:139). Şeyh Ramazan Bihiştî, Merkez Efendi'nin müridlerindendir. Çorlu'da yaşamıştır (Evliya Çelebi, 1314, 1: 368.; 3: 298). Şeyh Muslihiddin, Merkez Efendi'ye intisab etmiştir. Hem halifesi hem de damadıydı. Kabri Yenikapıdadır (Evliya Çelebi, 1314, 1:372). Abdulvehhab Efendi, Sünbülliyedendir. Tire'de medfundur (Evliya Çelebi, 1928, 9:172). Meşhur tekkeleri hakkında bilgi veren Evliya Çelebi, bu tarikatın İstanbul'da Aksaray (Evliya Çelebi, 1314, 1: 320), Fatih Çarşamba'da (Evliya Çelebi, 1314, 1: 320) ve Kasımpaşa (Evliya Çelebi, 1314, 1: 420)'da birer tekkesinin olduğunu söyler.

3. 15. Şâbâniyye

Şeyh Şaban-ı Velî (ö. 976/1568) tarafından kurulmuştur. (Evliya Çelebi, 1928, 8: 139). Şabaniyye, Cemaliyye tarikatına bağlı bir koldur. Hayreddin Tokadî'den inabe almıştır. Şeyh Şaban-ı Velî, doğum yeri olan Kastamonu'da irşad faaliyetlerinde bulunmuştur (Harîrîzâde, 5: 192). Evliya Çelebi, Şâbâniyye tarikatının dervişleri hakkında önemli bilgiler vermiştir. Şeyh İsmail Efendi, Şaban-ı Velî'nin halifesiydi. Seyyahımız kendisini ziyaret etmişti (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi, 305: 94). Şeyh Şaban-ı Sânî, Şeyh Şaban'ın halifesiydi. Kabri, İstanbul'da Vefa semtindedir (Evliya Çelebi, 1314, 1:374). Hazret-i Şücâ Efendi, Şabaniyye dervişlerindendir. Yılan zehirlmesi nedeniyle vefat etmiştir. Kabri Üsküdar'da Şücâ bağlarındadır. Battal Gazi'nin yakın dostuydu (Evliya Çelebi, 1314, 1:478). Yeniçeri Pîrî Efendi'de Şaban-ı Velî'nin halifesiydi. Aynı zamanda şiir ve kaside söyleyen bir dervişti. Pravardi'de adına bir tekke bulunmaktaydı (Evliya Çelebi, 1314, 3:307-344). Şeyh Alaeddin Gelibolu'da irşad faaliyetlerinde bulunan bir dervişti (Evliya Çelebi, 1314, 5:321). Şabaniyye'nin Silistre'de Yeniçeri Pîrî Efendi'nin gözetiminde faaliyet gösteren Kurşunlu Camii tekkesi bulunmaktaydı (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi 305: 119).

3.16. Uşşâkıyye

Hasan Hüsameddin tarafından kurulan bir tarikattır. Hasan Hüsameddin Buhara'lıdır. Bir rüya üzerine Uşak'a geldi. Burada Şeyh Ahmed Semerkandî'nin tarikatına girdi. Daha sonra şeyhi vefat edince, postuna oturdu (Haririzâde. 2: 142). Bilahare Ümmî Sinan'a intisab etmiştir. İstanbul Kasımpaşa'daki evi tarikatın tekkesiydi (Haririzâde. 2: 291). Evliya Çelebi, Uşşakiyye'nin iki

dervîşi hakkında bilgi vermiştir. Bunlardan birisi Şeyh Memi Can (ö. 1008/1599) diğeri de Mevla Mustafa Uşşakizâde'dir. Seyahatnâme'de Şeyh Memi Can için kutubların kutbu ifadesi kullanılmıştır (Evliya Çelebi, 1314, 1:360). Mevla Mustafa Uşşakizâde, Hasan Hüsameddin'in oğludur (Evliya Çelebi, 1314, 1:425). Tarikatın tekkeleri hakkında da bilgi veren Evliya Çelebi üç tekkeyi dile getirir. Bunlar: Kasımpaşa Hacı Haydar bostanı civarında bulunan Hazret-i Uşşâkî Efendi tekkesi (Evliya Çelebi, 1314, 1: 420). Şeyh Esedüddin tekkesi Girit Adasında Kandiye yerleşim yerinde bulunan Ankebût Ahmed Paşa Camii civarındaydı (Evliya Çelebi, 1928, 8:512). Bu tarikatın bir başka tekkesi de Halep'te Kırklar tekkesi olarak biliniyordu (Evliya Çelebi, 1928, 9: 380).

3. 17. Gülşeniyye

İbrahim Gülşenî (ö. 940/1534) tarafından kurulmuştur. İbrahim Gülşenî Diyarbakır'da dünyaya gelmiştir (Konur. 2000, s.153). İbrahim Gülşenî Ömer Dede Ruşenî'ye intisab etmiştir (Evliya Çelebi, 1928, 10: 246). İbrahim Gülşenî tarikatının temellerini Mısır'da kurduğu tekkesinde atmıştır (Kara, 1996, 14: 256-259). Seyahatnâme'de Tebriz'de bulunan İbrahim Gülşenî'nin Mısır'a şeyhinin emriyle gittiği ifade edilmiştir (Evliya Çelebi, 1928, 9/104). Kanuni Sultan Süleyman'ın davet etmesiyle İstanbul'a 104 yaşında iken gelmiştir. Anadolu'da bir müddet kaldıktan sonra tekrar Mısır'a gitmiştir. İbrahim Gülşenî'nin Manevî isminde bir eseri vardır. 940/1533 yılında vefat etmiştir (Eraydın. 1980). Seyahatnâme'de Gülşeniyye tarikatının dervişleri hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Gülşeniyye'nin dervişlerinden Şeyh Muhyiddin Karamânî (ö. 957/1550) fikirlerinden dolayı idam edilmiştir (Öngören. 2000, s. 300). Şeyh Hasan Zarîfî (ö. 977-984/1569/1576) İbrahim Gülşenî'nin halifesidir. Sirozludur. Kanuni Sultan Süleyman'ın isteğiyle Langa'da irşad hizmetlerini yürütmüştür (Evliya Çelebi, 1314, 1: 456-457). Şeyh Ahmed Hayalî (ö. 977/1569) İbrahim Gülşenî'nin oğludur. Babasıyla birlikte Mısır'a gitti. Mısırdaki irşad hizmetlerinde bulundu. Kabri Mısır'dadır (Evliya Çelebi, 1928, 10: 246-581). İbrahim Gülşenî'nin bir başka oğlu olan Şeyh İbrahim'de Gülşeniyyenin dervişlerindendir. Mısır'da babasının türbesinde medfundur (Evliya Çelebi, 1928, 10: 245). Şeyh Ali Safvetî, İbrahim Gülşenî'nin torunudur. Kabri Mısır'dadır (Evliya Çelebi, 1928, 10: 246-581). Şeyh Hasan'da İbrahim Gülşenî'nin torunudur. Mısır'da medfundur. Şeyh Muhammedî Efendi, İbrahim Gülşenî'nin damadıdır. Aynı zamanda halifesidir. Derviş Ömer Gülşenî, Gülşeniyye dervişlerindendir. 1568 yılında yapılan Zigetvar savaşına katılmıştı (Evliya Çelebi, 1928, 10: 246-581). Şeyh Ali Mest Edhemî'de Bursa'da irşad faaliyetinde bulunan dervişlerdendi (Evliya Çelebi, 1314, 2: 52). Şeyh

Muhyiddin-i Edirnevî, İbrahim Gülşenî'nin oğlu Şeyh Ali Safvetî'nin hem damadı hem halifesiydi (Evliya Çelebi, 1928, 10: 581). Şeyh İbrahim Çelebi, İbrahim Gülşenî'nin torunudur. Kahire'de Gülşenî tekkesinde irşad hizmetlerinde bulunmuştur (Evliya Çelebi, 1928, 10: 468). Saçlı Mehmed Efendi, daha önce Kadiriyye tarikatına mensup olup daha sonra Gülşeniyye tarikatına intisab eden bir dervişti. Üç yılda bir yaya olarak hac ibadetini yapmakla tanınmıştı (Evliya Çelebi, 1928,10: 529). Şeyh Hasan Dede, Edirneli bir dervişti. Mısır'da İbrahim Gülşenî'ye intisab etmişti (Evliya Çelebi, 1998-99, 3:268). Seyahatnâme'de Gülşeniyye tarikatının tekkeleri hakkında kıymetli bilgiler verilmiştir: Kahire'de İbrahim Gülşenî tekkesi bulunmaktaydı. Muhteşem bir yapıydı (Evliya Çelebi, 1928, 10: 243-245). Şeyh Şahin tekkesi Kahire'deydi. Yüksek bir tepe üzerinde yapılmıştı. 200 kişinin kaldığı büyüklükte bir yerd. (Evliya Çelebi, 1928, 10: 238). Durmuş Dede tekkesi İstanbul Rumelihisarı'ndaydı (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi, 304: 136). Fatih Çarşamba'da Sofular tekkesi vardı (Evliya Çelebi, 1314, 1: 320). Bursa'da Gülşenîyye'ye bağlı bir tekke vardı (Evliya Çelebi, 1314, 2:18). Şeyh Masum tekkesi adında bir tekke Aksaray'da irşad hizmetlerinde bulunuyordu (Evliya Çelebi, 1314, 1: 320). Ayasofya'da Gülşenî Ali Paşa tekkesi vardı (Evliya Çelebi, 1314, 1:320). Gülşenî Hulvî tekkesi İstanbul Aksaray'daydı (Evliya Çelebi, 1314, 1: 320.; Konur, 2000, s. 171. Filibe'de bir Gülşeniyye tekkesi vardı (Evliya Çelebi, Evliya Çelebi, 1314, Kütüphanesi, 304: 135). Edirne'de Hazret-i Seyyid İbrahim Gülşenî tekkesi vardı (Evliya Çelebi, 1314, 3: 253-254). Kefe Gülşenî tekkesi Kırım'da Kefe şehrindeydi (Evliya Çelebi, 1928, 7: 677). Girit Adasında Kandiyee şehrinde bir Gülşenîyye tekkesi bulunmaktaydı (Evliya Çelebi, 1928, 8:512). Bir Gülşeniyye tekkesi de Antalya'daydı (Evliya Çelebi, 1928, 9:288). Halep'te gönül ehli bir derviş olan Şeyh İbrahim gözetiminde bir tekke vardı (Evliya Çelebi, 1928, 10: 251-475). Mısır Bulak'ta bir Gülşenî tekkesi irşad hizmetlerini yürütmekteydi (Evliya Çelebi, 1928, 9:380). Evliya Çelebi, Gülşeniyye tarikatının önemli türbelerinden Kahire'de bulunan İbrahim Gülşenî türbesi hakkında da önemli bilgiler vermiştir (Evliya Çelebi, 1928, 10: 245).

Sonuç

Tasavvuf; İslam medeniyetinin bütün dönemlerinde ehemmiyetini korumuş ve korumaya devam eden dini bir düşüncenin adıdır. Hem tasavvuf hem de mutasavvıflar her zaman dikkatleri çekmiştir. Bu çalışmada, kültür tarihimizin önemli kaynaklarından Evliya Çelebi Seyahatnâmesinde adı geçen belli başlı tarikatlar, dervişleri, tekkeleri, türbe ve ziyaretgâhları ele alınmıştır. Evliya Çelebi, gezip gördüğü Anadolu, Balkanlar, Mısır, Suriye gibi coğrafyada bulunan

yerleşim yerlerini ziyaret etmiştir. Seyahat ettiği bu yerlerde irşad faaliyetlerinde bulunan tarikat ve unsurlarını ele almıştır. Bu çalışmada Evliya Çelebi'nin tarikatlara bağlı tekkelerin işleyişi ve yapıları hakkında detaylı bilgi verdiği görülmüştür.

Bu araştırmada, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde tarikatların ve tekkelerin yerleşim birimlerinin ortak noktalarında faaliyet gösterdikleri görülmüştür. Tekke ve zâviyelerin, camiî, medrese ve mektep yakınlarında inşa edildikleri müşahede edilmiştir. Birçok tekke ve ziyaretgâhların özellikle paşa ve bey olarak bilinen toplumun ileri gelen şahsiyetleri tarafında yapıldığı görülmüştür. Seyahatnâme'de XVII. yüzyılda Balkanlarda; Gülşeniyye, Bektâşiyye ve Nakşibendiyye tarikatlarının yaygın bir şekilde faaliyet gösterdikleri görülmüştür. Bu araştırmada ele alınan tarikatlara bağlı tekkelerin, halkın din, kültür, sosyal ve eğitim konularına hizmet ettikleri tespit edilmiştir. Toplumun, tarikat ve unsurlarına müspet bir yaklaşım içerisinde olduğu müşahede edilmiştir. Bu vesileyle; Edhemiyye, Yeseviyye, Kadiriyye, Rifâîyye, Kübreviyye, Nurbahşiyye, Sühreverdiyye, Zeyniyye, Ekberiyye, Bedeviyye, Bektâşiyye, Mevleviyye, Nakşibendiyye, Sünbüliyye, Şâbânîyye, Uşşakîyye ve Gülşeniyye tarikatlarının derviş, tekke, türbe ve ziyaretgâhları hakkındaki bilgilerin verilmiştir. Sonuç olarak bu çalışmanın, tarihimizde tasavvuf kültürüne verilen önemin bilinmesine katkı sunduğunu söylemek mümkün olacaktır.

Kaynaklar

Ayvansarâyî, H. (1281). *Hadîkatü'l-Cevâmî*, I-II. İstanbul: Matbaa-i Amîre.

Ayverdi, E. H. (1982), *Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri, Bulgaristan, Yunanistan, İstanbul: Arnavutluk*. Fetih Cemiyeti Yayınları, IV: 247.

Baysun, C. (1955), Evliya Çelebi'ye Dair Notlar. (C.XII: 257-264).*Türkiyat Mecmuası*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü.

Câmiî, A. (1995). *Nefahâtü'l-Üns*. (Trc. Lamiî Çelebi). (Haz. S. Uludağ-M. Kara). Marifet Yayınları.

Eraslan, K. (1983). *Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Eraydın, S. (1980). *Tasavvuf ve Tarikatlar*. Marifet Yayınları.

Eren, M. (1960), *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Evliya Çelebi.(1314) *Seyahatnâme*, 1-6 Neşr. Ahmed Cevdet. İkdâm Matbaası.

Evliya Çelebi. *Seyahatnâme*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe yazma eserler (İÜ. Ktp.Ty) No: 2371.vr.1.

Evliya Çelebi. *Seyahatnâme*. Kütüphanesi No: 304 ve 305.

Evliya Çelebi. (1928), *Seyahatnâme*, (C. 7-9-10). Devlet Basımevi.

Evliya Çelebi. (1928), *Seyahatnâme* (C.8). Orhaniye Matbaası.

Evliya Çelebi. (1998-1999), *Seyahatnâme (Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zillî, Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 (ve 305) Yazmasının Transkripsiyonu-Dizin)*. (Hz. Y. Dağlı-S. Ali Kahraman). (Heyet). Yapı Kredi Yayınları

Evliya Çelebi. (1996), *Seyahatnâme (Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zillî, Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizin)*, Haz. Orhan Şaik Gökyay, Yapı Kredi Yayınları.

Harîrîzâde, K. *Tıbyânü Vesâilî'l-Hakâik fî Beyânî Selâsilî'l-Tarâik*, I-II-III. Süleymaniye Fatih Kütüphanesi. İbrahim Efendi: No: 430-432.

İlgürel, M. (1995). Evliya Çelebi. İçinde. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. (C. XI, ss. 529-533). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İz, F. (1989). Evliya Çelebi ve Seyahatnâmesi. *TTK. Belleten*, (C. LIII, 207-20). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kara, M. (1985). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. Dergâh Yayınları.

Kara, M. (1993). *Bursa 'da Tarikatlar ve Tekkeler* I-II. (C. I. 1990). (II. 1993). Uludağ Yayınları.

Kara, M. (1996). Gülşenîyye. İçinde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. 14, s. 256-259). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kara, M. (1996). Bursa Mevlevîhânesi ve Ahmed Cünûni Dede Vakfiyesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2, 155-165.

Konur, H. (2000). *İbrahim Gülşenî, Hayatı, Eserleri, Tarikatı*. İnsan Yayınları.

Kübra, N. (1980). *Tasavvufî Hayat*. (Çev. M. Kara). Dergâh Yayınları.

Öngören, R. (2000). *Osmanlılar'da Tasavvuf, Anadolu'da Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*. İz Yayınları.

Pekolcay, N. (1967). *İslamî Türk Edebiyatı*. Çağaloğlu Yayınları.

Sühreverdi. (1990). *Avarifü'l-Maarif Tasavvufun Boyutları*. (Haz. H. K. Yılmaz-Gündüz, İ. Erkam Yayınları.

Tanman, B. (1995). Emir Buhârî Tekkesi. İçinde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 11, ss. 126-128). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Uludağ, S. (1994). Edhemîyye. İçinde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 10. ss. 421). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988-1995), *Osmanlı Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yetik, E. (1991). Ankaravî, İsmail Rusûhî. İçinde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 3, ss. 211-213). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yılmaz, H. K. (1980). *Azîz Mahmud Hüdâî ve Celvetîyye Tarikatı*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Yılmaz, H. K.(1998). *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ensar Neşriyat.